

DOMINIKANCI U SREDNJOVJEKOVNOJ BOSNI

Salih Abdulah JALIMAM, Zenica

Povijesna je literatura djelatnost dominikanskih redovnika u srednjovjekovnoj Bosni obradila prilično nepotpuno, samo s nekoliko osvrtu u širim prikazima njihove ukupne djelatnosti među južnoslavenskim narodima, ali nedovoljno da bi se mogla steći ukupna slika o njihovu udjelu u vjerskim odnosima u Bosni. Vrlo nepotpuni povijesni podaci bilježe njihov udio i prisutnost, ali neki posebni rezultati mogu se samo naslutiti ili nagovijestiti. Poseban način djelovanja i njihova besprijeekornost u borbi protiv bosanskih heretika postali su poslovični i time su ušli u široku lepezu prilika i odnosa u srednjovjekovnoj Bosni.

Dominikanski je red nastao na jugu Francuske djelovanjem španjolskog plemića Dominika de Guzmána.¹ Osnovna je zadaća reda borba protiv krivovjerja na jugu Francuske (albižanskog pokreta) i to propovijedanjem osnovnih vrijednosti kršćanskoga života.² Da bi se riječ propovjednika čula i osjetila u širokim narodnim masama, Dominik de Guzman zahtijevao je od svojih sljedbenika svetost života i posebno isticanje u siromaštvu i temeljitu znanju.³ Red je organiziran kao bratstvo prosjaka propovjednika s potpunim odricanjem od svake imovine i svojine.

Na početku 13. stoljeća Dominik de Guzman okupio je oko sebe najvjernije sljedbenike i započeo djelovati protiv albižanskog pokreta. Uspjesi u toj akciji utjecali su na papu Honorija III. On je 22. prosinca 1216. potvrdio regulu reda, te dominikanci preuzimaju vodeći položaj u borbi protiv svih heretičkih pokreta. Borbu su vodili dvojako: otvorenim dijalogom s ideolozima i tumačima heretičkog mišljenja, te primjenom Inkvizicije.⁴ Dugo će se povijest dominikanaca poistovjećivati s poviješću Inkvizicije.

Prosjački redovi, kojima su pripadali i dominikanci, bili su neophodni Katoličkoj Crkvi, koja u to vrijeme osjeća udarce što joj ih zadaju različiti pokreti koji u

¹Podaci o Dominiku de Guzmanu: M. D. LACORDAIRE OP, *Sveti Dominik* (1170–1221), Dubrovnik, 1921; M. SOLJAČIĆ, *Bijeli svetac*, Zagreb, 1934; IWEIS-PADOVAN OP, *Dominikanci*, Dubrovnik, 1921, str. 89.

²M. SOLJAČIĆ, *nav. dj.*, str. 13.

³M. SOLJAČIĆ, *nav. dj.*, str. 23–25.

⁴Z. HERBERT, *O albižanima, inkvizitorima i trubadurima* (II dio), *Život*, Sarajevo, XIX, 9, s. a., str. 55–56.

suštini imaju za cilj vraćanje zapadnog kršćanstva u ranija vremena apostolskog siromaštva. Pokreti su po svom karakteru i težnji vrlo različiti: od verbalne kritike crkvenih dogmi pa sve do socijalnih pobuna. U suštini, primarna je borba protiv stalnog bogaćenja Katoličke Crkve, koja je, povećavajući materijalnu moć, gubila vezu sa širokom masom vjernika.

Odmah po priznavanju dominikanskog reda, Dominik de Guzman počeo je osnivati samostane po cijeloj Evropi (tako je 1221. bilo 500 dominikanaca i 60 dominikanskih kuća),⁵ dok je nešto kasnije (1303) dominikanski red bio podijeljen na 18 provincija.⁶ Poslije smrti Dominika de Guzmána na čelu reda stajao je general reda, biran na sastancima predstavnika sviju provincija.

Godina dolaska dominikanaca među južnoslavenske narode još nije točno utvrđena, ali je kao gotova činjenica da je samo desetak godina po priznavanju reda, negdje oko 1225, osnovan samostan u Dubrovniku, a zatim redom po cijelom Primorju (Zadar i Nin dobili su dominikanske samostane 1228, a nešto kasnije Split, Trogir itd.). U povijesnoj literaturi postoji pretpostavka da su u te samostane dominikanci dolazili iz talijanskih gradova, ali bilo je još jedno područje iz kojeg su dolazili u većem broju – to su ugarski samostani, pa su oni osnivali samostane po Slavoniji i Hrvatskoj. Najpoznatiji su u Zagrebu (1235), Požegi (1303), Virovitici, Gorjanima, Marči itd. Jedan od vjerojatnih razloga dolaska dominikanaca u većem broju među južnoslavenske narode svakako je i nesređenost crkvenih prilika u srednjovjekovnoj Bosni, gdje se potkraj 12. i na početku 13. stoljeća javilo heretičko učenje.

Katolička Crkva, odmah pošto su vijesti o postojanju hereze u Bosni potvrđene, započinje djelatnosti koje imaju samo jedan cilj: konačno i potpuno istrebljenje heretika. Razlozi uključenja dominikanaca u prilike i vjerske odnose u srednjovjekovnoj Bosni nisu pobliže objašnjeni, pa postoji nekoliko pretpostavki koje se mogu sažeti u sljedeće. Uspjesi koje su dominikanci postigli na jugu Francuske žestokim križarskim ratovima protiv albižanskog pokreta, zatim široka osnova borbe, prije svega propovijedanjem (*Ordo fratrum praedicatorum* službeni je naziv reda ili dominikanci) i obraćanjem krivovjernika na katoličku vjeru samo su dio svih tih ukupnih mogućnosti.

Kršćanstvo na području današnje Bosne i Hercegovine ima dugu tradiciju koja seže u doba kad je tim krajevima vladalo Rimsko Carstvo. Često se kontinuitet njegova trajanja prekidao, gubio u masi nepotvrđenih vijesti o žestokim upadima barbara i opet tekao slabašnim tokovima, tako da je iz toga razdoblja ostalo vrlo malo pisanih tragova. Među rijetke podatke o postojanju kršćanske tradicije spada i vijest o sudjelovanju predstavnika bistuanske biskupije, odnosno samoga biskupa Andrije, na salonitanskim saborima održanim 530. i 533. godine.⁷ U idućih neko-

⁵J. LE GOFF, *Srednjovjekovna civilizacija Zapadne Evrope*, Beograd, 1974, str. 115–116.

⁶J. LE GOFF, *nav. dj.*, str. 120.

⁷Pretpostavlja se da »Ecclesia Bistue Nove« pokriva teren kod Viteza na rijeci Lašvi. Usp. *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1966, str. 211. Odluke crkvenih sabora u: V. BLAŽEVIĆ, *Concilia et synodi in territorio hodiernae Jugoslaviae celebrata*, Vicetiae, 1967, str. 9–11.

liko stoljeća o bistuanskoj biskupiji nema nikakvih vijesti, tako da nije moguće sa sigurnošću utvrditi da li je uopće i postojala. Crkveni sabori održani 925. i 928. godine u Splitu⁸ uopće i ne spominju bistuansku biskupiju. Za velik dio povijesti ranofeudalne Bosne nemoguće je utvrditi postojanje neke posebne djelatnosti Katoličke Crkve, osim ako to nije neka misionarska djelatnost pojedinaca, jednako tako kao što je i na političkom planu nemoguće utvrditi postupno razgranjavanje Bosne.

Tijekom 12. i 13. stoljeća područje srednjovjekovne Bosne, a osobito njezine crkvene prilike, bile su tema i meta napadaja Katoličke Crkve koji će se kasnije pretvoriti i u žestoku aktivnost zbog pojave heretičkog bosanskog krstjanstva.⁹ Korisno je iznijeti neke karakteristike heretičkog mišljenja koje se pojavljivalo na gotovo cijelom kršćanskom području, negdje više ili manje u razdoblju ranoga srednjeg vijeka. Vjerojatno je da hereza i njoj slični pokreti predstalljaju posebnost i karakteristiku ranoga srednjeg vijeka, i to važniju, kojom se mjeri i ispituje snaga i moć Katoličke Crkve, ali čime se određuju i konture njezina djelovanja. Moguće je pretpostaviti da tamo gdje je Katolička Crkva snažno ugradila sustav svoga postojanja i vjerovanja, nisu postojale mogućnosti pojave hereze u klasičnom smislu. Heretičko se učenje prostiralo na golemom prostoru: na sjeveru od Skandinavije, na jugu do voda Sredozemnog mora i od Atlantika pa sve do Crnog mora.¹⁰

Pretpostavka o postojanju dva boga koji su različiti po svojim stvaralačkim sposobnostima, temelj je heretičkog mišljenja. Bog dobra stvorio je sve duhovno nevidljivo, on je stariji bog (*maior deus*), a mlađi bog ili Lucifer (*minor deus*, *scilicet lucifer*), stvorio je sve što je materijalno i vidljivo, pa i samoga čovjeka.¹¹ Propovjednici i tumači takvog religijskog puta i načina mišljenja niječu osnovne postavke katoličke dogme (da Krist nije čovjek, nego je samo prividno uzeo čovječji lik; niječu uskrснуće, osuđivali su smrtnе kazne i svako prolijevanje krvi itd.). Postojala su dva oblika vjernika: izabrani ili savršeni (*electi* ili *perfecti christiani*, *boni christiani*, *boni homines*) – »pravi krstjani koji greha ne ljube« i obični ili prosti (*credentes*) – mrsni ljudi.¹² Po svoj prilici bosanski je heretik zemljoradnik, vezan svim svojim bićem za zemlju. To bi bila i socijalna struktura iz koje je izrastao, iako se to ne može uzeti sasvim isključivo. U svjedočanstvima o duhovnim srodnicima bosanskih heretika i nekih zapadnih dualista postoji tvrdnja da su pre-

⁸V. BLAŽEVIĆ, *nav. dj.*, str. 15–19.

⁹Bibliografija o herezi u Bosni: F. ŠANJEK, *Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb, 1975, str. 11–25; J. ŠIDAK, *Studije o »Crkvi bosanskoj« i bogomilstvu*, Zagreb, 1975, str. 379–387, S. JALIMAM, *Prilog bibliografiji o »Crkvi bosanskoj« i bogomilstvu*, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, 36/1985, str. 173–196.

¹⁰Općenito o herezama: H. GRUNDMANN, *Eresie e nuovi ordini religiosi nel secolo XII*, Congresso Internazionale di scienze storiche, vol. III, Firenze, 1955.

¹¹A. V. SOLOVJEV, *Vjersko učenje Bosanske crkve*, JAZU, Zagreb, 1948, str. 35.

¹²Ć. TRUHELKA, *Testament gosta Radina*, Glasnik Zemaljskog muzeja (GZM), 23/1911, str. 355–375 + 4 table.

zirali fizički rad i prosili idući od sela do sela te se tako izdržavali. Zemlja od koje su živjeli bosanski heretici pripadala je njihovim zajedničkim kućama. Bili su dobri zemljoradnici, pa se pretpostavlja da su vjersko-politički razlozi katoličkih progona imali i drugu stranu u naprednosti krstjanskih posjeda.¹³

Na samom početku 13. stoljeća Katolička je Crkva započela djelovati protiv bosanskih heretika i to već ranije oprobanim sredstvima u borbi protiv heretika – križarskim ratovima. O prvim križarskim ratovima gotovo nema nikakva spomena u povijesnoj građi, pa je vrlo teško dokazati da li su se uopće i vodili.

To djelovanje Katoličke Crkve u prvoj polovici 13. stoljeća donekle se može pratiti iz djelatnosti papinih poslanika i legata. Prvi poznatiji je Ivan de Casamaris, poznat po Bilinopoljskoj izjavi iz 1203. godine. Poslije njega posebne zadatke dobio je papin legat Akoncije, koji je na početku 1222. došao u Split i pozvao u pomoć »cijelu Hrvatsku i Dalmaciju u križarski rat protiv heretika«, ali se čini da se nitko nije odazvao, pa je onda na kraju sam otišao u srednjovjekovnu Bosnu, gdje mu se potpuno izgubio trag negdje između 1223–1225. godine.¹⁴

Sljedeći papin legat, cistercitski redovnik Jakov de Pecoraria (od Preneste), započeo je dosta odlučno djelovati na istrebljenju heretika u srednjovjekovnoj Bosni. Njemu je pripalo da u Bosnu dovede dominikance, kojima je odmah dao velika ovlaštenja. Ipak, prvi važniji potez legata, Jakova de Pecoraria bio je postavljanje novoga bosanskog biskupa, budući da je prethodni bio zaražen herezom. Novopostavljeni bosanski biskup pripadao je dominikanskom redu. Sam čin postavljanja biskupa iz reda dominikanaca značio je istodobno veliku afirmaciju samog prosjačkog reda i izravno uključenje dominikanaca u prilike i vjerske odnose u srednjovjekovnoj Bosni. I dominikanske kronike i povijesna tradicija spominju da su se protiv neposlušnih heretika u to vrijeme primjenjivale i lomače.¹⁵

DOMINIKANCI DOLAZE U BOSNU

Pismo pape Grgura IX. od 10. listopada 1233. upućeno prioru i redovnicima dominikanskoga samostana u srednjovjekovnoj Bosni prvi je pismeni trag o djelatnosti dominikanskog reda. To je i prva vijest u kojoj se spominje, ali i kojom se potvrđuje, da dominikanci borave u srednjovjekovnoj Bosni te da tu imaju i samostan. Dolazak i prve djelatnosti dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni registrira i potvrđuje kronika priora Petra iz Bodroga, napisana u Ugarskoj 1259. godine.¹⁶ Sigurno je da je to vjerodostojan dokument, ali najveći dio podataka, i to onih koji se odnose na uspjehe dominikanaca protiv heretika, vezan je za područje virovičke županije i okolice Dubice.

¹³N. FILIPOVIĆ, *Osvrt na položaj bosanskog seljaštva u prvoj deceniji Osmanske vlasti*, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, 12/1965, str. 66.

¹⁴T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, III, str. 242 (dalje: CD).

¹⁵D. MANDIĆ, *Bogomilska crkva bosanskih krstjana*, Chicago, 1962, str. 151–152.

¹⁶CD, III, str. 389.

Najvažniji rezultat djelatnosti papina legata Jakova de Pecoraria bilo je imenovanje novoga bosanskog biskupa, i to iz reda dominikanaca, Ivana iz Wildeshausena, zvanog Teutonicus, provincijala ugarskih dominikanaca. Bio je izvrstan znalac jezika, učen teolog, a od 1225. do 1229. istaknuo se kao ustrajan propovjednik križarskih ratova protiv nevjernika. Prije nego je postavljen za bosanskog biskupa, sređivao je vjerske prilike u nekim njemačkim gradovima.¹⁷ Sve to pokazuje da Katolička Crkva nije poklanjala malu važnost tome tko će biti bosanski biskup i da izbor dominikanaca nije bio slučajan.

Smjenjivanje domaćeg biskupa i postavljanje stranca izazvalo je nezadovoljstvo u bosanskom društvu. Započinje akcija koja je imala za cilj ometanje pokušaja da se Katolička Crkva u srednjovjekovnoj Bosni temeljito reformira.¹⁸ Tijekom 1234. u Rim su stizale vijesti o širenju heretičkog učenja i izvan bosanskih granica, pa je to utjecalo na pripremanje novih, još žešćih, aktivnosti. Vjerojatno se tijekom 1235. pripremao novi križarski rat, budući da potkraj te godine biskup Ivan traži da bude oslobođen biskupskog dostojanstva »zbog ratnih napora i težine svoje dužnosti«.¹⁹ Teško je razlučiti što je stvarno navelo toga biskupa da se odrekne biskupskog dostojanstva, kad je samo nekoliko mjeseci ranije (ujesen 1234) s velikim oduševljenjem propovijedao križarski rat i skupljao križare za pohod na bosanske heretike.²⁰ Razlozi se vjerojatno kriju i u neuspjehu bosanskog biskupa Ivana na dvoru ugarskog kralja Andrije II, gdje je on obavljao diplomatsku službu, te ga je to donekle sprečavalo u obavljanju biskupske dužnosti. U povijesnoj literaturi postoji mišljenje da je bio protiv ubijanja heretika. Smatrao je da ih treba preobraćati s Evanđeljem u ruci.²¹ Papa je pokušao odgovoriti biskupa od njegova nauma, ali u tome nije uspio. U proljeće 1237. razriješen je bosanski biskup Ivan od za njega teške dužnosti. U vrijeme dok je bosanski biskup bio Ivan iz Wildenshausena, Katolička je Crkva uspjela djelomično i uz pomoć dominikanaca odvojiti i privući na svoju stranu usorskog kneza Sibislava, koji je »kao ljiljan među trnjem« bio katolik u heretičkoj sredini.²²

Moguće je pretpostviti da je Katolička Crkva, a s njom i dominikanci, u srednjovjekovnoj Bosni prvih desetljeća 13. stoljeća dobila, zbog snažnoga heretičkog pokreta, karakter misije, a to znači da je mogla prema potrebi mijenjati svoje sjedište, tj. biskupsku rezidenciju. Dokazati da li je djelatnost dominikanaca imala karakter misije i koliko je trajala, ili je to bilo široko područje rada s različitim oblicima djelovanja koji su se susretali u svim južnoslavenskim zemljama – teško je, budući da i raspoloživa povijesna građa ne pruža dovoljno dokaza. Zato se to pokušavalo provjeriti i dokazati korištenjem posrednih dokaza kao što je npr. široko polje rada dominikanaca na cijelom južnoslavenskom području, njihova pot-

¹⁷F. ŠIŠIĆ, *Historički pregled katoličke biskupije bosanske do 1701. g.*, GZM, XV/1903, str. 330.

¹⁸S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija srednjevekovne bosanske države*, Beograd, 1964, str. 62.

¹⁹CD, III, str. 144.

²⁰CD, III, str. 416.

²¹L. PETROVIĆ, *Kršćani bosanske crkve*, Sarajevo, 1953, str. 72.

²²CD, IV, str. 67–68.

puna predanost i sudjelovanje u gotovo svim procesima vezanim za srednjovjekovna južnoslavenska društva te važno mjesto koje su zauzimali u tim društvima.

Nekoliko primjera registrirao je dubrovački dominikanac, kroničar i pisac Serafin Marija Crijević (Cerva). On spominje nekog fra Mihajla Dubrovčanina, koji je 1239. zajedno s nekim drugim dominikancima, koji su bili kao i on Dubrovčani, bio poslan da propovijeda katoličanstvo u srednjovjekovnoj Bosni, ali mu se ubrzo u njoj gubi svaki trag. Zanimljiv je i poseban slučaj blaženog Pavla Dalmatinca (zvanog i *Hungarus*), priora zadarskih dominikanaca, koji je pokušao na području srednjovjekovne Bosne širiti istinu o katoličkoj vjeri i voditi borbu protiv bosanskih heretika. Krivovjerci su ga uhvatili negdje oko 1250, privezali lancem za kolac i živa sažegli.²³ To su primjeri pojedinačnih, neorganiziranih pokušaja u borbi protiv heretičkog učenja, i to prije svega misionarskim radom dominikanskih redovnika.

Kronika priora Petra bilježi i spaljivanje dominikanskih samostana, dok se o žrtvama ništa ne govori. Dominikanska predaja spominje mučeničku smrt 32 dominikanca koji su bili žrtve heretika, ali se ona dovodi u vezu s prolaskom tatarskih hordi kroz te krajeve. Za najveći broj žrtava iz dominikanskog reda iz prve polovice 13. stoljeća na području srednjovjekovne Bosne ne postoje vjerodostojni i potvrđeni povijesni izvori. Sigurno je da su se progonjeni bosanski heretici u obrani služili nasilnim sredstvima, te tako uzvraćali progoniteljima istim sredstvima, pa se time polagano mijenja o njima ranije usvojena slika.²⁴

DOMINIKANCI KAO BOSANSKI BISKUPI

Biskupa Ivana iz Wildenshausena naslijedio je na mjestu bosanskog biskupa dominikanac Ponsa, koji se na toj dužnosti spominje prvi put 26. travnja 1238. »kao izabrani bosanski biskup«.²⁵ O tom biskupu postoji više podataka u povijesnim izvorima, budući da ga je papa u više navrata nagovarao da pojača aktivnosti u obraćanju bosanskih heretika. Papa ga je također toplo preporučio ugarskom kralju i biskupima da ga materijalno i moralno potpomažu, dok je istodobno isti papa bosansku biskupiju izdvojio i podvrgnuo je izravno Svetoj Stolici.²⁶ Novom biskupu dominikancu Ponsi bio je, privremeno, podložan i osvojeni dio Huma. Budući da je bosanska biskupija bila vrlo siromašna, papa 22. prosinca 1238. piše pečujskim dominikancima da sav novac koji je bosanski ban Matija Ninoslav »dux Bosnae« dao za gradnju katedralne crkve sv. Petra u »krajevima Bosne« predaju bosanskom biskupu Ponsi kao materijalnu pomoć u borbi protiv heretika.²⁷ Iz jed-

²³A. ZANINOVIĆ, *Pogled na apostolsko-znanstveni rad dominikanaca u hrvatskim zemljama*, Bogoslovska smotra, VIII/1917, str. 265; F. ŠANJEK, *Dominikanci u našim krajevima*, Bogoslovska smotra, XXXVI/1966, str. 712-725.

²⁴V. ČOROVIĆ, *Historija Bosne*, I, Beograd, 1940, str. 196.

²⁵E. FERMENDŽIN, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica*, Zagreb, 1892, str. 10.

²⁶CD, str. 227.

²⁷E. FERMENDŽIN, *nav. dj.*, str. 11.

noga drugog pisma pape Grgura IX. može se zaključiti da se kod tih istih dominikanaca nalazi još jedan depozit, novac bana Jule koji je predao herceg Koloman.²⁸

Na temelju raspoloživih povijesnih izvora moguće je pretpostaviti da je bosanski biskup dominikanac Ponsa bio nešto energičniji od svoga prethodnika, što potvrđuje i pismo pape Grgura IX. od 23. prosinca 1238. u kojem ga papa hvali »jer je čuo da zemlju budno i marljivo čisti od hereze« i dao mu je sve povlastice koje je uživao njegov prethodnik.²⁹

Slijedeća pisma pape Grgura IX. upućena su i naslovljena na kaptol katedralne crkve sv. Petra u Bosni (»capitulum sancti Petri in Bosna«) te na dominikanskog priora u Ugarskoj, od kojeg je zahtijevao da u Bosnu pošalje nekoliko svoje braće koja bi »rijeđu i djelom propovijedala katoličku vjeru«.³⁰

Nije poznato kad je papa Grgur IX. dao dominikancima inkvizitorska prava uopće, a osobito za područje srednjovjekovne Bosne. Iz raspoloživih povijesnih izvora vidi se da je prvi službeni i imenovani inkvizitor za Dalmaciju bio bl. Pavao Dalmatinac, dok je njegov nasljednik Andrija Dalmatinac imenovan inkvizitorom za cijelu Hrvatsku.³¹

U pismu pape Grgura IX. iz 1232. godine, uz ostale optužbe protiv tadašnjega bosanskog biskupa, izričito se kaže da stanuje »u nekom selu s hereticima«, ali se ime toga sela ne spominje.³² Kako se pretpostavlja u povijesnoj literaturi, sama bosanska biskupija, sve dok se nije pristupilo reorganizaciji Crkve, nije imala stalno sjedište. Reorganizacija je imala za cilj stvoriti katoličku crkvenu organizaciju istovjetnu ostalim biskupijama toga doba. Tek nakon reorganizacije u povijesnim se izvorima spominje podizanje stolne katedralne crkve posvećene sv. Petru u Brdu u župi Vrhbosna.³³ Katedralna crkva sv. Petra vjerojatno je izgrađena već tijekom godine 1238, a svakako prije kraja 1239. Uz crkvu je osnovan i kaptol.³⁴ Pretpostavlja se da je uz katedralnu crkvu bilo i utvrđenje za obranu biskupa, kaptola i sve ostale imovine. U povijesnoj literaturi još je uvijek sporno gdje treba pravilno locirati mjesto Brdo zajedno sa stolnom katedralnom crkvom sv. Petra u župi Vrhbosna.³⁵

Herceg Koloman bosanskom je biskupu dominikancu Ponsi darovao 1239. godine u vukovskoj županiji mjesto Đakovo s kompleksom zemlje oko rijeke Save, čime mu je osigurao neophodna materijalna sredstva koja mu heretičko bosansko društvo nije moglo pružiti. Osim toga, darovao mu je i desetinu u Usori i Donjim Krajevima, tako da se time izrazito poboljšao materijalni položaj te mogućnosti

²⁸CD, IV, str. 67.

²⁹Isto.

³⁰E. FERMENDŽIN, *nav. dj.*, str. 11–12.

³¹F. ŠANJEK, *Bosansko-humski krstijani*, str. 78.

³²CD, III, str. 362.

³³CD, IV, str. 239.

³⁴CD, IV, str. 94.

³⁵D. KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo, 1978, str. 23.

bosanskog biskupa i same biskupije. Svojim pismom od 7. prosinca 1239. papa Grgur IX. potvrdio je sva ta darivanja hercega Kolomana.³⁶

Tatarske horde su između 1241. i 1242. godine opustošile ugarske i hrvatske krajeve, pa je zbog toga borba protiv bosanskih heretika i inače krivovjerja bila potisnuta u drugi plan. Vjerojatno je prolaskom Tatara kroz južnoslavenske krajeve bila paralizirana i svaka dominikanska djelatnost. Za vrijeme tih nadiranja, a osobito povlačenja, uništeni su vjerojatno i dominikanski samostani koje spominje kronika priora Petra. Mučeništvo nekih dominikanskih redovnika (32) o kojima pišu kroničari reda, prije treba pripisati žrtvama tatarske najezde negoli posljedicom sukoba s bosanskim hereticima.³⁷

Na početku proljeća 1244. godine tatarska je najezda sasvim prošla, prilike su se donekle smirile, pa je ugarski kralj Bela IV. napao Bosnu s namjerom da uspostavi kraljevsko gospodstvo nad njom i istodobno kazni Matiju Ninoslava. Pohod se iz raznoraznih razloga završio miroljubivo, a rezultat je sporazum – kraljevska povelja za bosansku biskupiju, izdana 20. srpnja 1244. godine.³⁸ Povelja spada među najvažnije dokumente za povijesnu topografiju srednjovjekovne Bosne.

Katolička Crkva međutim ne prestaje s pripremanjem i izvođenjem križarskih ratova uperenih protiv bosanskog bana Matije Ninoslava, tj. protiv srednjovjekovne Bosne i heretičkoga bosanskog krstjanstva. Jednu od glavnih uloga u svemu tome imalo je ugarsko plemstvo. Povijesni izvori sadrže vrlo malo podataka o vođenju tih križarskih ratova, pa se često pretpostavlja da ih je bilo vrlo malo, s prilično ograničenim mogućnostima, dok se o rezultatima može samo nagađati.

Bosanski biskup dominikanac Ponsa potužio se papi na neaktivnost dubrovačkog nadbiskupa, pod čiju je metropolitansku vlast spadala bosanska biskupija, i tražio je da se ona izdvoji iz njezina sastava i definitivno pripoji kaločkoj nadbiskupiji. U jednom ranijem pokušaju to je na svoju ruku učinio papin legat Jakov od Preneste vidjevši nemar dubrovačkog nadbiskupa ili hotimično toleriranje stanja u srednjovjekovnoj Bosni i njezinoj Crkvi.

Uočljivo je da je u prvoj polovici 13. stoljeća sve djelovanje Katoličke Crkve upereno protiv bosanskih heretika vrlo kratka daha, pa je katoličanstvo, usprkos naporima pape, ugarskog dvora, plemstva i dominikanaca, doživljavalo poraz za porazom. Tako će uskoro Katolička Crkva izgubiti gotovo sva važnija uporišta u srednjovjekovnoj Bosni. Neposredno poslije nastanka povelje ugarskog kralja Bele IV. od 20. srpnja 1244. ne spominje se više ni stolna katedralna crkva sv. Petra u župi Vrhbosna.³⁹ Teško je na temelju oskudnih povijesnih izvora ustanoviti i razlučiti što se stvarno dogodilo s tom crkvom.

Bosanski biskup dominikanac Ponsa ponovit će zahtjev o izdvajanju bosanske biskupije iz sastava dubrovačke nadbiskupije. Na taj zahtjev pojavit će se i ugarski

³⁶E. FERMENDŽIN, *nav. dj.*, str. 12.

³⁷J. ŠIDAK, *nav. dj.*, str. 207.

³⁸CD, IV, str. 236–240; N. KLAJIĆ, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb, 1976, str. 472. Smatra povelju lažnom i tvrdi da je nastala u 14. stoljeću kao rezultat sukoba dominikanaca i franjevac.

³⁹D. KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *nav. dj.*, str. 24.

sa sličnim elementima o konačnom izuzimanju i potčinjavanju kaločkoj nadbiskupiji, »koja je koliko-toliko zaslužna za borbu protiv bosanskih heretika«. ⁴⁰ Biskup đurski, opat cistercita i prior dominikanaca iz Egera, odnosno iz Stolnog Biograda, dobili su nalog od pape Inocenta IV. da još jednom detaljno provjere sve navode i opravdanost svih optužbi vezanih za dubrovačkog nadbiskupa te sve elemente vezane za pojavu heretičkog učenja u srednjovjekovnoj Bosni. Ako ustanove da je papa točno informiran, neka izuzmu bosansku biskupiju iz sastava dubrovačke i podvrgnu je kaločkoj nadbiskupiji. Poslije nekog vremena svi su navodi provjereni, pa je na temelju konačne odluke od 26. kolovoza 1247. jasno da je bosanska biskupija prešla u sastav kaločke nadbiskupije. ⁴¹

Takva promjenljiva politika Katoličke Crkve prema bosanskoj biskupiji otežala je još više položaj biskupa Ponse. Uz nesigurnost koja je karakteristična za to doba i vezana je za položaj bosanskog biskupa, vrijedno je pažnje nešto snažnije djelovanje bosanskih heretika. Sve će to biti dovoljno da biskup Ponsa zauvijek napusti srednjovjekovnu Bosnu. Već 8. svibnja 1252. spominje se Đakovo kao mjesto u kojem je stanovao bosanski biskup, ⁴² dok se katedralna crkva sv. Petra spominje u Đakovu već 1255. godine, a uz nju je postojao i kaptol koji se u povijesnim izvorima spominje nešto kasnije (sve je to bilo dovršeno najkasnije do početka 14. stoljeća). ⁴³

Prenošenjem sjedišta bosanskog biskupa u Đakovo, sama titula biskupa u daljem vremenskom slijedu stvari postajala je bez nekog posebnoga sadržaja. U kasnijim vremenima nijedan se bosanski biskup u srednjem vijeku nije vratio u Bosnu da u njoj trajno stanuje ili da duže djeluje u povjerenoj mu vjerskoj misiji. Bosanski biskupi počinju se većinom baviti diplomatskim poslovima. Postajali su ugarski velikaši a uzdržavali su se od prihoda sa zemlje u vukovskoj županiji. ⁴⁴

Bosanski biskup dominikanac Ponsa umro je daleko od matičnog biskupskog središta negdje oko 1270. godine. ⁴⁵ Na položaju bosanskog biskupa naslijedio ga je biskup Rolando, koji se samo jednom spominje u povijesnim izvorima, i to u povelji ugarskog kralja Stjepana V. iz 1272. godine. ⁴⁶ Najvjerojatnije je da se nije dugo zadržao na mjestu bosanskog biskupa, što se u povijesnim izvorima ne može provjeriti kao ni to da li je bio redovnik. Njegov je nasljednik fra Andrija Ugrin, koji je pripadao dominikanskom redu ali se i on u povijesnim izvorima spominje samo jednom, negdje oko 1280. godine. ⁴⁷

⁴⁰Papi se oko sredine 1246. godine javio bivši bosanski biskup Ivan iz Wildeshausena a s njim i ugarski dominikanci tražeći od njega posebna prava u borbi protiv heretika. Vidi u: CD, IV, str. 295–296.

⁴¹CD, IV, str. 322–323.

⁴²CD, IV, str. 494.

⁴³F. ŠIŠIĆ, *Nešto o bosansko-đakovačkoj biskupiji i đakovačkoj katedrali, Godišnjica Nikole Čupića, XLIV, Beograd, 1935, str. 60.*

⁴⁴F. ŠIŠIĆ, *Nešto o bosansko-đakovačkoj biskupiji, str. 58–59.*

⁴⁵F. ŠIŠIĆ, *Historički pregled, str. 332.*

⁴⁶D. FARLATI, *Illyricum sacrum, IV, Venetiis, 1769, str. 54.*

⁴⁷Isto.

Bosanski biskup Toma spomenut je dvaput u povijesnim izvorima, ali je nemoguće ustanoviti da li je bio redovnik. Dokumenti pokazuju da je bosanski biskup bio sve do 1299. godine.⁴⁸ Potkraj 13. stoljeća dominikanski je red u srednjovjekovnoj Bosni imao sve manje uspjeha u borbi protiv bosanskog krstjanstva, pa je sve svoje djelatnosti sveo na najmanju mjeru.

Na početku 14. stoljeća dominikanski su redovnici došli u otvoren sukob s predstavnicima drugoga prosjačkog reda, franjevcima ili malom braćom, koji su potkraj 13. stoljeća započeli sa svojom djelatnošću u srednjovjekovnoj Bosni. Sukob je izbio oko prava na inkviziciju i dosta će dugo trajati, pa će i on još više oslabiti ionako oslabljen položaj dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni, a preko njih i položaj Katoličke Crkve u cjelini.

Sljedeći dominikanac koji je postao bosanski biskup bio je Benedikt Guiscard (1314–1316) dotadašnji biskup Troyesa (Francuska). On će se na tom položaju zadržati vrlo kratko: od 1314. do 1316. godine.⁴⁹ Na osnovi raspoloživih povijesnih izvora nemoguće je ustanoviti da li je uopće i došao u bosansku biskupiju, tj. Đakovo, jer svi su izgledi da se odmah odrekao biskupske časti i umro 22. siječnja 1317.⁵⁰ Poslije njega na položaj bosanskog biskupa izabran je dominikanac Benedikt I, koji se na tom mjestu zadržao od 1315. do 1317. godine.⁵¹ Novopostavljeni biskup bio je oličenje čestitosti, čuven po svojoj učenosti i pobožnosti. Sam papin poslanik fra Gentilis izvijestio je papu o njemu i preporučio ga za Guiscardova nasljednika.⁵² Ni biskup Benedikt I. nije se dugo zadržao na mjestu bosanskog biskupa, jer je već 3. srpnja 1317. papa Ivan XXII. u Avignonu za bosanskog biskupa imenovao dominikanca Petra I, koji će se na tom položaju zadržati dosta dugo, od 1317. do 1334. godine.⁵³ Nije poznata daljnja sudbina njegova prethodnika Benedikta I, da li se zahvalio na dužnosti ili je umro.⁵⁴

Kao i njegov prethodnik, i bosanski biskup Petar I. spada u red odlučnih i učenih ljudi, a sva njegova nastojanja išla su za tim da iskorijeni heretičko učenje u Bosni, u čemu nije imao nekih posebnih uspjeha. U doba njegova biskupovanja došlo je do već spomenutog sukoba oko inkvizitorskih prava nad Bosnom te oko kompetencija. U tom je sukobu važnu ulogu imao i sam bosanski biskup Petar I. Umro je u Avignonu, gdje je otišao izvijestiti papu o vjerskim prilikama u Bosni.⁵⁵

⁴⁸On je bio iz obitelji Szentmagoes, sin Aleksin a brat palatina Mihajla. Godine 1310. kaže se za njega: »Bonae memoriae«. F. ŠIŠIĆ, *Historički pregled*, str. 332.

⁴⁹F. ŠIŠIĆ, *Biskupi bosanski. Pabirci po našoj crkvenoj historiji*, Prosvjeta, Zagreb, V, str. 16, 502.

⁵⁰Isto.

⁵¹A. HOFFER, *Dva odlomka iz povećeg rada o kršćanskoj crkvi u Bosni*, Spomen-knjiga iz Bosne, Sarajevo, 1901, str. 108.

⁵²F. ŠIŠIĆ, *Historički pregled*, 333.

⁵³F. ŠIŠIĆ, *Biskupi bosanski*, str. 502.

⁵⁴V. ČOROVIĆ, *nav. dj.*, str. 259. Ne navodeći povijesni izvor, piše da je biskup Benedikt otišao za nadbiskupa u Dubrovnik.

⁵⁵»2. juna 1334. godine bosanska biskupijska stolica je vakantna.« Usp. F. ŠIŠIĆ, *Historički pregled*, str. 333.

Kad su franjevci preuzeli inkvizitorske obveze nad srednjovjekovnom Bosnom, prestalo je i formalno pravo dominikanaca nad njom ili oko nje. Otada se samo u rijetkim i izuzetnim prilikama spominje njihova djelatnost u Bosni. Među rijetkim dominikancima koji su djelovali u vezi sa srednjovjekovnom Bosnom jest i doskorašnji zadarski biskup Dominik, koji je na položaju bosanskog biskupa proveo od 1376. do 1381. godine, a imenovan je odlukom pape Grgura XI. od 23. siječnja 1376. godine.⁵⁶ Novoimenovani bosanski biskup trebao je položiti zakletvu na ruke ostrogonskog nadbiskupa i čanadskog biskupa. Vrlo malo ima podataka koji govore o nekom njegovu radu, dok je zanimljiv podatak da je oporučno ostavio vrlo veliku svotu novca Svetoj Stolici (12.000 forinti).⁵⁷

U povijesnoj je literaturi, zbog nedostatka povijesnih izvora, ostala neispitana vezanost s vjerskim prilikama u srednjovjekovnoj Bosni učenog dominikanca Augustina Kažotića u razdoblju od završetka studija u Parizu pa do izbora za zagrebačkog nadbiskupa. Pretpostavlja se da je djelovao pisanim tekstom protiv bosanskih krstjana, a možda i boravio u Bosni.⁵⁸

Posljednji dominikanac bosanski biskup bio je Gabrijel Polgar, koji je na tom položaju bio od 1493. do 1501. godine. Vrlo ga malo spominju povijesni izvori. Utvrđeno je da je poslije s toga položaja otišao za srijemskog biskupa, gdje je kao biskup ostao najviše dvije godine.⁵⁹

Na temelju raspoloživih povijesnih izvora nemoguće je utvrditi da li je bilo predstavnika dominikanskog reda koji su obavljali dužnost duvanjskog biskupa. Postojeće kronotakse to ne dokazuju.⁶⁰

DOMINIKANCI KAO TREBINJSKO-MRKANJSKI BISKUPI

Dominikanci su birani i na položaj trebinjsko-mrkanjskog biskupa. Prvi je u tom nizu Ivan Jakov, podrijetlom Dubrovčanin, a postavljen za biskupa 1391. godine.⁶¹ Sljedeći je Ivan Mazarek (povijesni izvori ga spominju kao Masdrch). Na mjesto biskupa postavljen je 1417. godine.⁶² Poslije njega izabran je Dominik Grančovo iz Dubrovnika. On je obavljao dužnost biskupa sve do 1435. godine.⁶³ Nešto

⁵⁶A. THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, vol. I, Romae, 1863, str. 30.

⁵⁷A. THEINER, *nav. dj.*, str. 337.

⁵⁸F. ŠANJEK, *Blaženi Augustin Kažotić, Trogiranin (o. 1260–1323). Biobibliografski podaci*, CCP, III (1979) 4, str. 134; A. PAVLOVIĆ – F. ŠANJEK, *Augustin Kažotić, Rasprava o siromaštvu*, CCP, I(1977)1, str. 67–90.

⁵⁹J. BUTURAC – A. IVANDLIJA, *Pojest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1973, str. 336.

⁶⁰D. MANDIĆ, *Duvanjska biskupija od XIV do XVII stoljeća*, Croatia sacra, 5/1935, str. 1–98.

⁶¹B. PANDŽIĆ, *De diaecesi Tribuniensi et Mercanensi*, Romae, 1959, str. 88.

⁶²ISTO; K. VOJNOVIĆ, *Crkva i država u dubrovačkoj republici*, Rad JAZU, CXIX, 1894, str. 40–41.

⁶³S. M. CERVA, *Bibliotheca Ragusina*, I, Zagreb, 1975, str. 278–280.

kasnije povijesni izvori više govore o Dubrovčaninu Blažu Constantinu, koji se kao izabrani biskup spominje od 1464. godine.⁶⁴ Biskup Donat Đorđić, također Dubrovčanin, obavljao je tu dužnost od 1481. do 1493. godine.⁶⁵ Augustin Nalješković, podrijetlom iz Dubrovnika, bio je biskup 1514, Frane Pucić, također Dubrovčanin, od 1528. do 1532, a Dubrovčanin Toma Cervinus od 1532. do 1563. Posljednji biskup iz reda dominikanaca na mjestu trebinjsko-mrkanjskog biskupa jest Ambroz de Gozze (Gučetić), koji je tu dužnost obavljao oko 1608. godine. Nešto kasnije premješten je u Ston.⁶⁶

DOMINIKANCI KAO PAPINI POSLANICI U SREDNJOVJEKOVNOJ BOSNI

Osim predstavnika dominikanskog reda koji su obavljali dužnosti biskupa, tijekom 15. stoljeća moguće je pratiti djelatnost i određenog broja dominikanaca koji su kao papini poslanici ili legati bili vezani za vjerske prilike u srednjovjekovnoj Bosni. Uglavnom su to nepotpuna spominjanja. Jedan podatak iz druge polovice 14. stoljeća dokazuje da su dominikanci još uvijek određena snaga s kojom Katolička Crkva računa u borbi protiv bosanskih heretika. Naime papa Inocent VI. uputio je 1356. godine pismo ugarskim dominikancima u kojem ih je, na temelju jednog ranijeg izgubljena pisma pape Ivana XXII, pozvao na Križarski rat protiv srednjovjekovne Bosne i Srbije.⁶⁷ Do križarskog pohoda poslije nije došlo, u nepotpunim povijesnim izvorima nisu pronađeni razlozi tog odustajanja.

Premda posredno, zanimljiva je vezanost poznatog, uglednog i slavnog Dubrovčanina dominikanca Ivana Stojkovića s borbom protiv bosanskih krstjana. Prekrivena je tajanstvenošću i djelatnost dominikanca Ivana Uljarevića i nekih njegovih sljedbenika koji su u odlučnim trenucima srednjovjekovne Bosne aktualizirali misionarsku djelatnost.

Dominikanska predaja bilježi da je hvarski biskup dominikanac Toma Tomasini imao vrlo važnu ulogu u preobraćanju bosanskog kralja Tomaša i u njegovu prihvaćanju katoličanstva.⁶⁸ Kao papin legat i poslanik proveo je u Bosni od 1439. do 1461. najburnije vrijeme i sam dao velik doprinos nizu važnih zbivanja. Na

⁶⁴S. KRASIĆ, *Hrvatska dominikanska kongregacija (1508–1587)*, Bogoslovska smotra, XLI(1971)2–3, str. 303, bilj. 66.

⁶⁵S. M. CERVA, *nav. dj.*, str. 303, bilj. 66.

⁶⁵S. M. CERVA, *nav. dj.*, str. 194, 199, 292–294.

⁶⁶P. GLUNČIĆ, *Iz prošlosti grada Stona XIV–XIX vijeka*, SAN, Beograd, 1961, str. 91 (1615–1632. Ambrozije Gučetić, vlastelin. Predao je katedralnoj crkvi sv. Vlahe jedan oltar iz biskupske palače s moćima. Biskup je umro u Stonu 13. lipnja 1632. godine u svojoj 69. godini i pokopan je u crkvi sv. Vlahe).

⁶⁷CD, XII, str. 332–335.

⁶⁸Papa Eugen IV. piše 30. lipnja 1446. ugarskim velikašima da je bosanski kralj Tomaš »post multos diversosque tractatus diu habitos cum venerabili fratre nostro episcopo Farenisi, quem apud illum in suo regno apostolice sedis legatum annis septem tenuimus« prigrlio katoličku vjeru. A. Theiner, *Monumenta Slavorum meridionalium*, I, p. 395.

diplomatskom području sudjelovao je kao papin legat u smirivanju ratnih strasti hercega Stjepana Vukčića-Kosače i Dubrovčana, a bio je važan i njegov utjecaj u sporu između bosanske vikarije i dubrovačke kustudije.

U južnom dijelu srednjovjekovne Bosne, u zemlji hercega Stjepana Vukčića-Kosače djeluje dominikanac Blaž Constantini, koji je kasnije bio provincijal i biskup. Kada je herceg Stjepan Vukčić-Kosača uzeo neku zemlju katoličkom življu, koji se osjećaju preslabim da mu pruže otpor, 11. rujna 1451. poručuje taj živalj u Rim preko dominikanca Blaža da je »himbeni pataren i heretik neprijatelj i progonitelj katoličke crkve«. ⁶⁹

Pred sam kraj srednjovjekovne Bosne na njezinu teritoriju djeluje dominikanac Nikola Barbucci kojeg je papin poslanik kardinal Ivan Carvajal poslao s nekim uputama za bosanskog kralja Tomaša. Barbucci je poslao dva pisma papinu poslaniku: 27. i 31. svibnja 1456. Pisma su vrlo važna zbog zanimljiva dojma o posljednjim časovima samostalne bosanske srednjovjekovne države. ⁷⁰

U izučavanju pojave i djelatnosti dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni značajno je to – što je uvijek važno istaknuti – da je to sastavni dio višestoljetnog nastojanja Katoličke Crkve da otrgne taj važan prostor od naslaga heretičkog mišljenja i podvrgne ga svojem autoritetu. Moguće je također pretpostaviti da su razlozi neuspjeha dominikanaca istovjetni razlozima neuspjeha i same Katoličke Crkve u određenim razdobljima.

Starija historiografija, u svom nepotpunom promatranju djelovanja dominikanaca, tumači razloge vrlo jednostavno: u srednjovjekovnoj Bosni djelovali su zajedno s ugarskim velikašima, pa kada propadaju akcije ugarskih vojni, i sami dominikanci gube svoj utjecaj. Takvo mišljenje ima jako uporište u povijesnim izvorima i za vrijeme križarskih ratova 13. stoljeća, ali gledajući to u nekim širim povijesnim okolnostima, moguće je donekle proširiti spektar razloga neuspjeha dominikanske djelatnosti.

Do dolaska na teritorij srednjovjekovne Bosne, dominikanci su svoju snagu isključivo pokazivali i dokazivali u sukobima u gradskim sredinama, pa su se za takav oblik borbe i djelatnosti i pripremali. Bili su i ostali prosjački katolički red vezan za djelatnost u gradskoj sredini, te se po tome sasvim razlikuju od drugog prosjačkog reda, franjevaca. Dominikanci su po južnoj Francuskoj većinom gušili gradske antireligijske pokrete. Bit njihova postojanja vezana je za propovijedanje (kao što im i stoji u službenom nazivu: *praedicatorum*), tj. za dijalog s čovjekom istog ili donekle sličnog obrazovanja, odgoja; zatim su vezani za čin, tj. da svojim postupkom i načinom življenja djeluju na krivovjerce i na uspostavi inkvizicijskog postupka. Velik dio života provodili su u samostanima, daleko od stanovništva, u kontemplaciji i meditaciji.

U Bosni je u 13. i u prvoj polovici 14. stoljeća prevladavalo seljaštvo, velik broj izravno vezan za zemlju. Gradova, kao središta ekonomskog života, u 13. stoljeću nema, pa čak ni vladar nema stalno stolno mjesto. Tako se stvorio nemi-

⁶⁹M. J. DINIĆ, *Iz dubrovačkog arhiva, knj. III, SAN*, Beograd, 1967, str. 53, 61.

⁷⁰Pogrešno datirana kod V. ČIROVIĆ, *Historija Bosne*, str. 533; točno kod S. M. ČIRKOVIĆ, *Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba*, SANU, Beograd, 1964, str. 229.

novno prazan prostor koji je otežavao ionako otežan način borbe protiv bosanskog krstjanstva. U tim i takvim okolnostima, zajedno s ranije spomenutim, treba tražiti dovoljno mogućnosti za razmah neke veće djelatnosti. Ali su mnoge stvari otežavale sâm razmah i sužavale prostor rada, te su utjecale na stvaranje raskoraka koji će poraziti svaku posebnu djelatnost dominikanaca.

ZUSAMMENFASSUNG

DOMINIKANER IN BOSNIEN IM MITTELALTER

In der historischen Forschung der religiösen Verhältnisse im mittelalterlichen Bosnien erwähnenswert ist die Tätigkeit der Vertreter des Dominikaner – Bettelordens, die durch das Zusammenwirken verschiedener Elemente in der Literatur nur routinemässig genannt wird und zwar als eine Randerscheinung. Der Grund dafür liegt wahrscheinlich in der Tatsache, dass sich niemand mit ihrer Gesamttätigkeit befasst hat, sondern nur im Rahmen anderer Themen, vor allem aus der Geschichte der Bogomilen in Bosnien. In allen Fällen, wo die Tätigkeit der Dominikaner auf diese Weise erwähnt wird, handelt es sich um Wiederholung schon bekannter Daten und nicht um ein Forschungsunternehmen. Es ist klar, dass diese Dominikangeschichte aufgrund der Daten aus heimischen und anderen Archiven erforscht werden muss und die Resultate mit der vorhandenen Literatur zu vergleichen sind. Man muss aber auch die Resultate der verwandten wissenschaftlichen Disziplinen hinzufügen, wie Archeologie, Kunstgeschichte, ethnologie, Philosophie, Literatur.

Die Hauptaufgabe dieser kurzen Arbeit besteht darin, dass man jede Erwähnung der Dominikaner in den Quellen und in der Literatur feststellt, historiographische Erklärung findet und alles zusammen in den religiösen Rahmen setzt. Für einen grösseren Zeitraum, bis 1463, hat man die Tätigkeit der Dominikaner auf allen Gebieten festgestellt und dadurch den Irrtum von ihrem frühzeitigen Verschwinden aus dem mittelalterlichen Bosnien einigermaßen behoben. Insbesondere hat man die Verbindungen zwischen Dominikanern und Franziskanern festzustellen versucht, wie auch jene mit der kath. Kirche überhaupt und den Einfluss auf die Entwicklung der Schulen, der Architektur, der Literatur und der Bräuche.

Die geschriebenen Zeilen sind das Resultat der bescheidenen Möglichkeiten und des bescheidenen Wissens in Erinnerung an einen Abschnitt aus dem Leben der mittelalterlichen »guten Bosniaken« ohne den es nicht möglich ist, sich das Mosaik der heterogenen Beziehungen des mittelalterlichen Bosniens vorzustellen.

(übrs. I. TOMLJENOVIC)